Cultura

Els 150 anys del naixement de Gustavo Adolfo Bécquer

Contra les fosques llegendes

Una biografia revela la cara oculta del poeta

JOSEP PLAYÀ MASET
Barcelona

El 22 de desembre es va celebrar el 150 aniversari de la mort del poeta Gustavo Adolfo Bécquer, considerat com el segon autor clàssic espanyol més llegit després de Cervantes. I l'aniversari coincideix amb la publicació d'una desmitificadora biografia sobre el personatge, a càrrec del professor Joan Estruch Tobella, titulada *Bécquer: Vida y época* (Cátedra).

La figura de Gustavo Adolfo Bécquer (Sevilla, 1836-Madrid, 1870) està, per a gran part del públic, envoltada per una aura de romanticisme, propiciada per la popularitat de les seves rimes (com la tan memoritzada: "Volverán las oscuras golondrinas / en tu balcón sus nidos a colgar / (...)") i per la imatge que es desprèn del retrat que li va fer el seu germà, i que durant anys va figurar als bitllets de cent pessetes. Bohemi, somiador marginat, desgraciat en amors, autor de poemes cursis... tot això s'ha dit d'ell, però també se li ha atribuït la paternitat del satíric àlbum *Los Borbones en pelota*, s'ha dit que va morir de sífilis o que va viure en la pobresa absoluta.

Joan Estruch no només rastreja en la documentació d'arxius, memòries personals i la premsa, sinó que contextualitza l'època que li va tocar viure per entendre millor el personatge, desmuntar tòpics i entendre perquè ha estat considerat un renovador de la poesia, admirat per autors tan diversos com Rubén Darío, Juan Ramón Jiménez o Luis Cernuda.

Uns amors complicats

Poc se sap dels amors adolescents de Bécquer. Amb 16 anys persegueix pel carrer durant quatre dies una noieta que ha vist de lluny. És una versió idealitzada, com la referida a l'allunyament d'una altra jove: "¿Y te vas, y abandonas las floridas orillas del Betis, y en doloroso llanto dejas a cuantos te aman, a cuantos gustan de tu vista, del agradable trato?". L'amor platònic juvenil es complementa de vegades amb un estil més vulgar i directe. "¡Oh coño entre los coños escogidos, / peluca entre pelucas bien rizada, / quien te metiera el instrumento erguido / y te dejara de joder cansada".

El seu gran amor s'ha dit que va ser la bella cantant d'òpera Julia Espín, que no va arribar a ser mai una *prima donna*, filla d'un modest músic i creador de sarsueles. Sembla més aviat que va ser un amor no correspost. Julio Nombela, escriptor de novel·les de fulletó, en va divulgar una versió romàntica segons la qual Bécquer va conèixer la Julia quan passejava pel carrer on ella vivia i la va veure en un balcó. Una escena que recorda les platòniques trobades de Petrarca i Laura o de Dant i Beatriu, però que segons el biògraf és molt difícil de creure. Entre altres coses perquè estava molt mal vist que una dona tragués tot el seu cos al balcó i més quan el carrer on vivien els Espín tenia mala fama pels seus prostíbuls. Malgrat alguns dibuixos i poemes que li va dedicar, no hi ha grans mostres d'aquest amor, i l'altiva Julia només pensava en la seva carrera com a cantant. Anys després de la mort de Bécquer, el va qualificar d'"home brut", sense que tampoc quedi del tot precisat a què es referia.

El poeta va triar com a muller Casta Esteban Navarro, una noia de poble, molt diferent de la sofisticada Julia, i es van casar el 19 de maig del 1861 després d'un curt festeig. Era filla d'un cirurgià que també es presentava com a especialista en malalties venèries i creador d'una pomada que tant servia com a loció capil·lar com curava migranyes. Els estudiosos no han tractat bé la Casta, l'han titllada d'antipàtica a dona infidel, però en tot cas sembla que era una persona incòmoda, amb ideals protofeministes, que va trencar amb el model de submissió. Es va separar del seu marit, es van repartir la custòdia dels tres fills i després de la mort de Bécquer es va tornar a casar i fins i tot va arribar a escriure un llibre.

De corresponsal a censor de novel·les

El 1861 Bécquer va passar els mesos d'estiu als Baños Nuevos de Fitero (Navarra), en el que probablement va ser la seva lluna de mel amb la Casta. Hi va documentar dues de les seves llegendes i avui aquest establiment es diu Hotel Bécquer. Gairebé tres anys després va fer una altra estada al monestir de Veruela (Saragossa), amb finalitats terapèutiques. Va coincidir amb el seu germà Valeriano, pintor, i la seva família. En Valeriano va fer una sèrie de dibuixos *au plein air*, mentre que en Gustavo va escriure unes cartes literàries de les quals va sorgir el

Retrats d'en Gustavo
En Valeriano, autor tant de la imatge romàntica del germà com del dibuix més realista

BÉCQUER

Per obrir boca
Teatre

LA LLEGENDA DE TÓRTOLA VALENCIA, LA BALLARINA DELS PEUS NUS

Llegendària, misteriosa, ballarina, pintora, feminista, republicana, budista, bisexual, vegetariana, sevillana, catalana, crescuda a Londres, morfinòmana... Carmen Tórtola Valencia va fascinar el públic i els intel·lectuals europeus d'inicis del XX amb una dansa sensual que bevia d'Isadora Duncan i d'Orient. Va desafiar els rols de la seva època i ara el melodrama musical *TórtoLa* la reviu a les Naves del Español a Madrid. / **J. Barranco**

LLEGIU MÉS SOBRE TÓRTOLA VALENCIA A
www.lavanguardia.com/cultura

LV.

Joan Estruch, autor de la biografia de Bécquer, al seu domicili barceloní

llibre *Desde mi celda*,

El setembre del 1864 el general Narváez torna al poder i Bécquer, que pertany al Partit moderat, serà recompensat amb la direcció del diari *El Contemporáneo,* en què farà de cronista parlamentari. La seva amistat amb el ministre Luis González Bravo li permetrà tenir accés a les festes més selectes i poc després aconseguirà el càrrec de censor de novel·les. De tota manera, la inestabilitat política farà que només l'arribi a exercir durant sis mesos. El seu germà Valeriano també en va sortir beneficiat i va aconseguir temporalment una pensió a canvi de lliurar cada any dos quadres de costums al fons del Museu Nacional.

Los Borbones en pelota

La Revolució del setembre del 1869 va significar també l'apogeu de la sàtira pornogràfica centrada a esbombar els escàndols sexuals de la cort d'Isabel de Borbó, que ja eren del domini públic. Els avenços tècnics en la fotografia i el gravat van facilitar la profusió d'impresos obscens. I en aquest context s'ha de situar l'àlbum *Los Borbones en pelota*, format per mes d'un centenar d'aquarel·les de contingut republicà i anticlerical, amb caricatures pornogràfiques que es burlaven de la reina, el pare Claret, el general Prim, González Bravo i d'altres, signades amb el pseudònim SEM.

Aquest àlbum no es va publicar fins al 1991 i inicialment es va atribuir als germans Bécquer perquè després de la mort del poeta el diari republicà satíric *Gil Blas* els hi va atribuir el pseudònim SEM. Estruch ho nega categòricament, entre altres coses pel conservadorisme dels dos germans. Considera més probable que l'autor fos el dibuixant Francisco Ortego, del qual hi ha almenys una làmina igual a una de l'àlbum que porta la seva firma.

Causa de la mort

Julio Nombela, amic de Bécquer, atribueix la seva mort a l'onada de fred i a la nevada que va afectar Madrid a finals del 1870 i en concret a les conseqüències d'un viatge en ònmibus. Però tot indica que va morir després d'un procés d'empitjorament progressiu de difícil diagnòstic, que apunta a problemes respiratoris crònics. Això explicaria les seves estades anteriors en balnearis i els seus banys de mar. Un altre factor de mitificació ha estat la coincidència de la mort amb un eclipsi de sol, però segons l'autor aquell dia Madrid estava ennuvolat i ni es va arribar a veure.

L'argument més seriós contra aquesta hipòtesi és la rima 55 del *Libro de los gorriones* que va ser censurada en una primera edició: "Una mujer me ha envenenado el alma, / otra mujer me ha envenenado el cuerpo". Podria ser una confessió davant una malaltia venèria, cosa que planteja el debat sobre fins a quin punt les *Rimas* són o no una mena de diari autobiogràfic.●

'La cruz del diablo', a Bellver

Al web del Patronat de turisme de Lleida es llegeix: "Gustavo Adolfo Bécquer va passar uns dies de l'estiu del 1860 a Bellver de Cerdanya i va aprofitar l'estada per escriure una de les seves llegendes: 'La cruz del diablo'. Es pot veure la placa commemorativa a la façana de la que va ser casa seva". Estruch descarta que Bécquer viatgés a Catalunya i opina que es va limitar a documentar-se per ambientar la llegenda. "Bellver –va escriure el poeta– és una petita població situada a la falda d'un turó, per darrere del qual s'eleven, com les grades d'un colossal amfiteatre de granit, les costerudes i nebuloses crestes del Pirineu". Una descripció que es pot fer sense trepitjar la suposada posada on es va col·locar cap al 1970 la placa. En una altra llegenda, 'Creed en Dios', surten noms imaginaris d'aparença catalana com Montagut i Fortcastell o una referència a Montserrat, i entronca amb el mite del Comte Arnau. Estruch apunta que el contacte amb la cultura catalana va ser el seu amic Augusto Ferrán, d'origen català, que va arribar a ser el seu padrí de casament. Una germana d'Augusto Ferrán es va casar amb Florenci Janer, periodista barceloní, bon coneixedor de l'obra de Víctor Balaguer o Pau Piferrer, fonts de les quals beuen algunes narracions de Bécquer.